

Šabat jako znamení svobody*

Stanislav Pacner

אַךְ אֶת־שַׁבְּתִי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם

Určitě zachovávejte mé šabbāty, neboť to je znamením mezi mnou a mezi vámi pro vaše pokolení. (Ex 31,13)

Židovsko-křesťanská tradice vyčleňuje od starověku jeden den v týdnu, který byl speciálně určen pro bohoslužbu. Ve starozákonní době byl tímto dnem, označeným hebrejským výrazem שַׁבָּת *šabbāt*, nejprve jakýkoliv posvátný den, kdy se ustávalo od práce, převážně však sedmý den v týdnu. Byl to den odpočinku od všech světských činností, den, ve kterém byl na prvním místě kladen důraz na náboženský rozměr člověka, tedy na jeho vztah k Bohu Izraele.

Bible o něm hovoří jako o dni, v němž je zakázána veškerá služebná práce. Nabízí se proto otázka, zda je tento příkaz zdrojem omezení pro člověka, či mu naopak poskytuje prostor svobody. Jak se Starý zákon dívá na šabbāt, jak mu rozumí, co pro izraelský národ šabbāt znamená?

1. ETYMOLOGIE SLOVA שַׁבָּת ŠABBĀT

Ačkoliv se běžně tvrdí, že podstatné jméno שַׁבָּת *šabbāt* je odvozeno od slovesa שָׁבַת *Qal: přestat, skončit*,¹ skutečnost je složitější. V zásadě byly navrženy čtyři různé možnosti, jak vysvětlit jeho etymologii:²

* Tento příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu GA ČR P401/10/0901 „Zákon a svoboda“.

¹ V poslední době např. W. T. MILLER, *The Book of Exodus: Question by Question*, Question by Question Bible Study Commentary, Mahwah, NJ: Paulist Press, 2009, s. 39; J. GOLDINGAY, *Genesis for Everyone: Chapter 1–16*, Louisville, KY: Westminster John Knox Pres, 2010, s. 24; M. RASSELL, *Nehemiah the Sabbath Reformer*, Bloomington, IN: AuthorHouse, 2010, s. 64.

² Viz J. C. McCANN, „Sabbath,“ in *The International Standard Bible Encyclopedia: Volume Four, Q–Z*, ed. G. W. Bromiley, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 1995, s. 247–248; S. SEKINE, *Transcendancy and Symbols in the Old Testament: A Genealogy of the Hermeneutical Experiences*, BZAW 275, Berlin: Walter de Gruyter, 1999, s. 57–58.

1. Někteří autoři hledají původ výrazu שַׁבָּת *šabbāt* v Mezopotámii a dávají ho do souvislosti s akkadským *šabattu* / *šapattu*, které je označením pro den úplňku, tedy odkazuje na patnáctý den měsíce.³

Problémem je však v takovém případě zdvojení koncové souhlásky *t*, zatímco ve slově שַׁבָּת *šabbāt* je zdvojena prostřední souhláska *b*, což lze jen velmi těžko etymologicky vysvětlit.⁴

2. Protože שַׁבָּת *šabbāt* odkazuje často k sedmému dni v týdnu a hebrejské slovo pro *sedm* je שֶׁבַע (f. je שְׁבַע), domnívají se někteří autoři, že שַׁבָּת *šabbāt* je odvozen od slova שֶׁבַע *sedm*.⁵ Tento názor najdeme již u starověkých autorů (např. Theofil z Antiochie [II. stol.]⁶ či Lactantius [ca. 250 – ca. 320]).⁷ ע je však silná souhláska, a proto je těžké vysvětlit posun od ע k ת. Tato etymologie je tudíž velmi nepravděpodobná. Spíše se zdá, že pouze náhodou obě slova začínají stejnými souhláskami ש a ב.⁸

Někteří autoři proto říkají, že שַׁבָּת *šabbāt* je sice odvozen od slova *sedm*, ale přes akkadštinu. V ní nebyla souhláska ' vyslovována, šibittu znamená *sedmeronásobný*, *sedm* a výraz *šabattu* / *šapattu* je duál mající význam *dvakrát sedm*. Jiní ještě hovoří o tom, že hypotetický tvar *šab'atani* s významem *dvakrát sedm* dal vzniknout hebrejskému שַׁבָּתון *velmi slav-*

³ Tak T. PINCHES, „Šapattu, the Babylonian Sabbath,” *PSBA* 26 (1904): 51–56; v poslední době např. P. GUILLAUME, „Tracing the Origin of the Sabbatical Calendar in the Priestly Narrative (Genesis 1 to Joshua 5),” in *Perspectives on Hebrew Scriptures II: Comprising of the Contents of the Journal of Hebrew Scriptures*, sv. 5, ed. E. Ben Zvi, Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2007, s. 251.

⁴ Srov. McCANN, „Sabbath,” s. 247.

⁵ Např. W. W. WIERSBE, *The Wiersbe Bible Commentary: Old Testament*, Colorado Spring, CO: David C. Cook, 2007, s. 18.

⁶ THEOFIL Z ANTIOCHIE, *Ad Autol.* II, 12,5: ἔτι μὴν καὶ περὶ τῆς ἑβδομῆς ἡμέρας, ἦν πάντες μὲν ἄνθρωποι ὀνομάζουσιν, οἱ δὲ πλείους ἀγνοοῦσιν ὅτι παρ' Ἑβραίοις ὁ καλεῖται σάββατον Ἑλληνιστὶ ἐρμηνεύεται ἑβδομάς. „A kromě toho, (oni hovoří) o sedmém dni, který (takto) všichni lidé nazývají, ale mnozí nevědí, že to, čemu se hebrejsky říká sobota, je do řečtiny přeloženo ‚sedmý den‘.” Text viz *Tatiani Oratio ad Graecos – Theophili Antiocheni Ad Autolycum*, ed. M. Marcovich, PTS 43–44, Berlin: Walter de Gruyter 1995.

⁷ LACTANTIUS, *Div. Inst.* VII,14,8: *Diemque septimum, quo ab operibus suis requieverat, sanxit. Hic est autem dies Sabbati, qui lingua Hebraeorum a numero nomen accepit, unde septenarius numerus legitimus ac plenus est.* „A den sedmý, v němž odpočinul od svého díla, posvětil. To je pak den sobotní, který v hebrejštině přijal jméno od čísla, odtud číslo sedm je legitimní a úplné.” Text viz LAKTANZ, *Divinae institutiones: Buch 7: De vita beata: Einleitung, Text, Übersetzung und Kommentar*, ed. S. Freund, Berlin: Walter de Gruyter, 2009, s. 394–396.

⁸ Srov. McCANN, „Sabbath,” s. 247.

nostní šabbāt, který byl později zkrácen na שַׁבָּת *šabbāt*.⁹ To je však problematické, protože se předpokládá, že výraz שַׁבְּתוֹן *velmi slavnostní šabbāt* je odvozen od שַׁבָּת *šabbāt*, a ne naopak.¹⁰

3. Další autoři hledají počátek slova שַׁבָּת *šabbāt* v arabském výrazu *sabata* znamenající *přerušit, odpočinout*¹¹ či v arabském kořeni *šbb* s významem *přerušit, odpočinout*.¹² Staří Arabové prý uctívali měsíc a soustředili se na jeho čtyři fáze, ve kterých měsíc jakoby „odpočíval“, a tento „odpočinek“ se stal modelem pro izraelský sedmidenní rytmus. Přes akkadské *šabattu / šapattu* pak tento výraz přešel později do hebrejštiny jako שַׁבָּת *šabbāt*. Tato teorie je však problematická jako všechny ostatní teorie, které dávají do souvislosti vznik שַׁבָּת *šabbātu* s fázemi měsíce.

4. Čtvrtou možností je, že podstatné jméno שַׁבָּת *šabbāt* je původní, tzn. že pochází z hebrejštiny. V tom případě existují tři možné hypotetické kořeny: שָׁב, שָׁבִי a שָׁבַת, z nichž však pouze jeden vyhovuje sémanticky (שָׁבַת Qal: *přestat, skončit*).¹³ Zůstává však otázkou, jaký je mezi těmito dvěma slovy vztah. Tedy zda שַׁבָּת *šabbāt* je deverbativní od slovesa שָׁבַת Qal: *přestat, skončit*, či naopak שָׁבַת je denominativní od podstatného jména שַׁבָּת *šabbāt*.¹⁴ Do hry vstupuje i třetí možnost, totiž že obě slova, jak שָׁבַת Qal: *přestat, skončit*, tak i שַׁבָּת *šabbāt*, od počátku existovala nezávisle na sobě.¹⁵

Nelze tedy jednoznačně tvrdit, že výraz שַׁבָּת *šabbāt* je odvozen od slovesa שָׁבַת Qal: *přestat, skončit*. Je to sice nejpravděpodobnější možnost, jistota však chybí. Proto je bez nějakého dalšího upřesnění přesnější tvrzení, že výraz שַׁבָּת *šabbāt* pouze souvisí se slovesem שָׁבַת Qal: *přestat, skončit*.¹⁶

⁹ Tuto informaci uvádí bez udání zdroje R. DE VAUX, *Le istituzioni dell' Antico Testamento*, Casale Monferrato: Marietti, 1977, s. 458.

¹⁰ Viz HALOT, „שַׁבְּתוֹן“, sv. 2, s. 1411.

¹¹ Např. D. NILSEN, *Die altarabische Mondreligion und die mosaische Überlieferung*, Strassburg: Trübner, 1904, s. 51, 67 a 69.

¹² Tak např. H. CAZELLES, *Études sur le Code de l' Alliance*, Paris: Letouzey, 1946, s. 93.

¹³ Srov. W. H. C. PROPP, *Exodus 19–40: A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 2A, New York, NY: Doubleday, 2006, s. 175.

¹⁴ HALOT, „שָׁבַת“, sv. 2, s. 1407.

¹⁵ Např. L. LABERGE, „Sabbat: étymologie et origines: Étude bibliographique“, *ScEs* 44 (1992): 202.

¹⁶ Tak D. T. OLSON, „Sacred Time: The Sabbath and Christian Worship“, in *Touching the Altar: The Old Testament for Christian Worship*, ed. C. M. Bechtel, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2008, s. 4; M. ROOKER, *The Ten Commandments: Ethics for the Twenty-First Century*, NAC Studies in Bible & Theology, Nashville, TN: B&H Publishing, 2010, s. 78.

2. PŮVOD SLAVENÍ ŠABBĀTU

1. Před více než sto lety v důsledku nových objevů v Mezopotámii začalo mnoho vědců hledat počátek slavení šabbātu mimo Izrael.¹⁷ Nejstarší astrologická hypotéza předpokládala, že se tento den zrodil v Babylonu v souvislosti s astrologickými pozorováními, ať už ve spojení s fázemi měsíce, které připadly na 7., 14., 19., 21. a 28. den měsíce a které byly považovány za zlé, či ve spojení s babylónskými texty, jež ztotožňují akkadské slovo *šabattu* / *šapattu* se dnem úplňku, tedy s patnáctým dnem měsíce. Předpokládá se tedy, že šabbāt byl původně dnem úplňku a teprve později se přeměnil v týdenní den odpočinku.¹⁸

To je však problematické z několika důvodů: a) Protože šabbāt je slaven každých sedm dní, těžko může souviset s pohybem měsíce.¹⁹ b) Jak mohl být tento cizí výraz pro úplněk použit k označení posledního dne izraelského sedmidenního týdne nebo výjimečně k označení týdne jako takového (např. Lv 23,15; 24,8; Iz 66,23)?²⁰ c) Velkým etymologickým problémem zůstává zdvojení koncové souhlásky *t*, zatímco ve slově שַׁבָּת *šabbāt* je zdvojena prostřední souhlásky *b*.

Podle Willi-Pleinové označuje sloveso שָׁבַת *Qal*: přestat, skončit, ustat tu noc, kdy měsíc přestává úplně svítit („prázdný měsíc“) a předchází tak bezprostředně novu měsíce. Podle ní tato krátká doba byla „dobou zvláštní obezřetnosti, to je dobou abstinence a odříkání.“²¹ Otázkou však opět zůstává, jak se mohlo od doby „prázdného měsíce“ přejít ke slavení šabbātu, jenž se opakuje každých sedm dní.²²

2. Jiná astrologická hypotéza předpokládá, že šabbāt je kénijského původu a má souvislost s pohybem planety Saturn. Byl to den nevhodný pro práci. Izraelité ho prý přejali v čase Mojžíše od kénijských kovářů,

¹⁷ Jedním z prvních byl G. LOTZ, *Quaestiones de historia Sabbati*, sv. 2, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1883, s. 57, 58 a 106.

¹⁸ Tak PINCHES, „Šapattu, the Babylonian Sabbath,“ s. 51–56; v poslední době např. P. J. KISSLING, *Genesis: Volume 1*, The College Press NIV Commentary – Old Testament Series, Joplin, MO: College Press, 2004, s. 137.

¹⁹ Srov. SEKINE, *Transcendancy and Symbols in the Old Testament*, s. 57.

²⁰ Srov. PROPP, *Exodus 19–40*, s. 175.

²¹ I. WILLI-PLEIN, „Anmerkungen zu Wortform und Semantik des Sabbat,“ *ZAH* 10 (1997): 203. Tento názor od ní přebírá např. G. HENTSCHEL, „Der Sabbat als geschenkte Zeit,“ *Acta Theologica Olomucensia* 12 (2011): 5.

²² Srov. T. RENZ, *The Rhetorical Function of the Book of Ezekiel*, Leiden: Brill, 2002, s. 50.

kteří se toho dne zdržovali rozdělování ohně (srov. Ex 35,3; Nm 15,32).²³ Jak však upozorňuje např. Childs, chybí jakékoliv doklady pro toto tvrzení, takže se často jedná pouze o nejisté spekulace. Rovněž je obtížné vysvětlit naprosto rozdílnou funkci, kterou měl šabbāt u Židů.²⁴

3. Zemědělská hypotéza vzniku šabbātu je založena na babylónském výrazu *hamuštum*. Měla to být doba padesáti dní složená ze sedmi týdnů plus jednoho dne, na základě které byl tento padesátidenní kalendář vytvořen.²⁵ Otázkou však je, zda takovýto kalendář vůbec existoval a jaký byl vztah *hamuštum* k padesátidennímu období.²⁶

4. Podle sociologické hypotézy souvisí vznik šabbātu se dny, kdy se konaly trhy, jež se opakovaly v intervalech tří, čtyř, pěti, šesti, osmi nebo deseti dnů.²⁷ Problémem však je, že neexistují žádné doklady toho, že by takovýto cyklus dní existoval ve starověkém Izraeli nebo v národech, které ho obklopovaly. V pozdějších společnostech takového dny sice existovaly, ale není známo, že by se opakovaly s periodou sedmi dnů.²⁸ V protikladu k této hypotéze také stojí strohý příkaz zdržovat se o šabbātu jakékoliv komerční aktivity (Am 8,5; Neh 13,15–22).

Někteří autoři diskutují o tom, z jaké doby pochází instituce týdenního šabbātu. Názory jdou od doby předexilní²⁹ až po dobu exilu.³⁰ Jiní naopak³¹ považují šabbāt – sedmý den za výsledek splynutí dvou starověkých skutečností: na jedné straně to prý byl šabbāt, tedy kultovní svátek v době královské, na straně druhé pak odpočinek sedmého dne, který měl humánní charakter. Doba a důvod k jejich splynutí však zůstávají otázkou diskuze. Pozice těchto autorů se někdy i dost významně liší.

²³ Tak např. B. D. EERDMANS, „Der Sabbath,“ in *Vom Alten Testament: Karl Marti zum siebenzigsten Geburtstage gewidmet von Freunden, Fachgenossen und Schülern*, ed. K. Budde, BZAW 41, Gießen: Alfred Töpelmann, 1925, s. 79–83.

²⁴ B. S. CHILDS, *The Book of Exodus: A Critical, Theological Commentary*, OTL, Louisville, KY: The Westminster Press, 1976, s. 414.

²⁵ Tuto hypotézu rozvíjeli především H. LEWY – J. LEWY, „The Origin of the Week and the Oldest West Asiatic Calendar,“ *HUCA* 17 (1942–1943): 1–152.

²⁶ Srov. G. F. HASEL, „The Sabbath in the Pentateuch,“ in *The Sabbath in Scripture and History*, ed. K. A. Strand, Washington: Review and Herald Publishing Association, 1982, s. 22.

²⁷ Tak např. H. WEBSTER, *Rest Days: A Study in Early Law and Morality*, New York, NY: McMillan, 1916, s. 101–123.

²⁸ Srov. HASEL, „The Sabbath in the Pentateuch,“ s. 22.

²⁹ Tak DE VAUX, *Le istituzioni dell'Antico Testamento*, s. 462.

³⁰ Např. A. LEMAIRE, „Le sabbat à l'époque royale israéliite,“ *RB* 80 (1973): 161–185.

³¹ Např. N.-E. A. ANDREASEN, *The Old Testament Sabbath: A Tradition-Historical Investigation*, SBLDS 7, Missoula, MT: SBL, 1972.

Při zdůvodňování svých postojů odkazují např. na babylónské „nešťastné dny“ a na další problematické skutečnosti, a proto nelze než uzavřít, že se pohybujeme v rovině dohadů a hypotéz.³² Jediným zdrojem pro pochopení šabbātu tak zůstávají texty Starého zákona.

3. ŠABBĀT VE STARÉM ZÁKONĚ

Výraz שַׁבָּת *šabbāt* se v MT objevuje 111×, z toho plných 40 výskytů najdeme v knihách Ex (15×) a Lv (25×), ve zbytku Pentateuchu je to 7× (Nm 4×; Dt 3×). Zbylých 64 výskytů připadá na ostatní starozákonné knihy, často se שַׁבָּת *šabbāt* objevuje u Ez (15×) a u Neh (14×).³³ Z této krátké statistiky vyplývá, že kromě několika výjimek (2 Král 4,23; 11,5.7.9[bis]; 16,18[?]),³⁴ Iz 1,13; Oz 2,13; Am 8,5) se שַׁבָּת *šabbāt* objevuje v právních a poexilních textech, které na prvním místě hovoří o jeho zachovávání. Nejvíce námětů a motivů tak nalezneme v Pentateuchu, který zůstává hlavním zdrojem informací o původu, účelu a významu šabbātu.

3.1 Šabbāt v Pentateuchu

Slovo שַׁבָּת *šabbāt* se objevuje v Pentateuchu 47×. Zachovávání a svěcení šabbātu má Izraeli připomínat:

1. Hospodinovo odpočínutí při stvoření světa;
2. nasbírání dvojnásobné porce many šestého dne;
3. vysvobození z Egypta;
4. že je znamením mezi ním a Hospodinem;
5. věčnou smlouvu s Hospodinem.

3.1.1 Šabbāt a Hospodinovo odpočínutí při stvoření světa

Texty Ex 20,11 a 31,17, dávající do souvislosti šabbāt a stvoření světa, poskytují biblický základ pro zachovávání šabbātu a poukazují na jeho vznik.

³² Srov. A. BOUDART, „Sabato,“ in *DEB*, s. 1131–1132.

³³ A. EVEN-SHOSHAN, „שַׁבָּת,“ *NCOT*, 1112–1113.

³⁴ LXX místo שַׁבָּת *haššabbāt* čte τῆς καθέδρας *křeslo, trůn* (genitiv), což odpovídá שִׁבְתָּ *šibṭā* *křeslo, trůn* (se členem). Viz M. A. SWEENEY, *I & II Kings: A Commentary*, OTL, Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2007, s. 379.

Ex 20,11 je zasazen do celku přikázání týkající se zachovávání יוֹם הַשַּׁבָּת *dne šabbātu* (vv. 8–11). Na výzvu לִקְדָּשׁ *abyś ho* (= šabbāt)³⁵ posvětil (v. 8) je kladen největší důraz. Faktitivní forma Pi zde má význam *učinít svatým, posvětit*,³⁶ tedy ne pouze nepracovat a odpočívat. Předpokládá se tedy přerušení normální činnosti a vyhrazení šabbātu pro nějakou „speciální“ činnost. Ta zde není přesně určena, je pouze řečeno יוֹם הַשַּׁבָּת *ale den sedmý (je) šabbāt pro Hospodina, tvého Boha* (v. 10a).³⁷ Již těmito slovy se odkazuje na čin stvoření (Gn 2,2–3), a proto má ustání od práce pokračovat stále znovu.

כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם
וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

*Neboť (v) šesti dnech učinil³⁸ Hospodin nebe a zemi, moře a vše, co je v nich,
a sedmý den odpočinul (Ex 20,11).*

Podobně i v Ex 31,17 je dodržování šabbātu dáno odkazem na Hospodinovo stvořitelské dílo. Bůh je jako dělník, který si musí oddechnout a nabrat nových sil. Tento antropomorfismus však nenalezneme v textu Gn 2,1–3, který zůstává „základním“ textem hovořícím o šabbātu.³⁹ I když se zde výslovně toto slovo nezmiňuje, použitý slovník ukazuje, že se týká tohoto dne.

První verš shrnuje, co bylo stvořeno, v. 2–3 pak spojují stvoření v šesti dnech s požadavkem odpočinutí sedmého dne, čímž vytvářejí závěr ke Gn 1.

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה

*Bůh dokončil sedmého dne⁴⁰ své dílo, které konal,
a přestal sedmého dne s veškerým svým dílem, které konal.*

³⁵ Protože שַׁבָּת *šabbāt* je ženského rodu, očekávala by spíše ženská přípona לִקְדָּשָׁה. Možná, že se přípona יִ vztahuje na יוֹם *den* (m. sg.). Zdá se však, že שַׁבָּת *šabbāt* je zde rodu mužského, podobně jako v Nm 28,10 a Iz 56,2. Více k tomu viz PROPP, *Exodus* 19–40, s. 176.

³⁶ Faktitivní sloveso vyjadřuje činnost ve významu *uvést někoho nebo něco do jistého stavu*. J. HERIBAN, „faktitivum i faktitivne sloveso,“ in PLBV, s. 383.

³⁷ Srov. CHILDS, *The Book of Exodus*, s. 415–416.

³⁸ Lit. *šest dní činil*.

³⁹ Viz k tomu R. P. GORDON, „The Week That Made the World: Reflections on the First Pages of the Bible,“ in *Reading the Law: Studies in Honour of Gordon J. Wenham*, ed. J. G. McConville a K. Möller, The Library of Hebrew Bible – OTS 461, New York, NY: T. & T. Clark, 2007, s. 234.

⁴⁰ Z MT by se mohlo zdát, že Bůh „pracoval“ ještě sedmého dne (proto LXX, SamPen a Syr čtou הַשְּׁבִיעִי יוֹם *den šestý*). Jestliže však Gn 2,1 hovoří o dokončení stvoření ještě

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יְוֹם הַשְּׁבִיעִי
כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל-מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת

Bůh požehnal sedmý den a posvětil ho,

neboť v něm přestal s veškerým svým dílem, které Bůh stvořil a vykonal (Gn 2,2–3).⁴¹

Z textů Ex 20,11; 31,17 a Gn 2,1–3 vyplývá několik důležitých skutečností ohledně šabbátu:

1. Protože se sedmý den v Gn 2,1–3 odlišuje obsahově a formou od zbývajících šesti dnů, je 3× zdůrazněn (pokaždé ve větě se 7 hebrejskými slovy) atd., ukazuje to vše na speciální charakter tohoto dne (jeho jedinečnost a konečný záměr stvoření).⁴² Není však obrácen jen ke stvoření a ke Stvořiteli, ale je rovněž významný pro budoucnost člověka, jeho život a bohoslužbu. Tento dvojí rozměr (minulost a budoucnost) tak vytváří archetyp týdenního šabbátu.⁴³

2. Boží odpočínutí je v protikladu k pohanským mytologiím, kde bohové musejí tvrdě pracovat.⁴⁴ Bůh ustává od práce ne kvůli únavě či vyčerpanosti, ale kvůli příkladu pro člověka, který je Božím obrazem. Z toho lze vyvodit, že sedmý den je zároveň dnem odpočinku a že jedním z důvodů, proč byl text Gn 2,1–3 sepsán, je poukázat na Boží jedná-

před sedmým dnem, znamená to, že Bůh již tento den „nepracoval“. Paralelní v. 2 je syntetický, tzn. je třeba ho číst společně s v. 1: Bůh dokončil své dílo sedmého dne (v. 2a) tím, že si odpočinul (v. 2b). K. A. MATHEWS, *Genesis 1–11,26*, NAC 1A, Nashville, TN: Broadman & Holman, 1996, s. 177.

⁴¹ Závěrečné לַעֲשׂוֹת (inf. cstr. od slovesa עָשָׂה Qal: *dělat, činit* s předložkou לְ), vysvětluje předchozí jednání, tedy „(práce), kterou Bůh stvořil uděláním,“ a ne „kteou Bůh udělal stvořením“ (GKC, § 1140; JM, § 1240). Tak nesprávně překládá např. C. J. COLLINS, *Genesis 1–4: A Linguistic, Literary, and Theological Commentary*, Phillipsburg, NJ: P&R Publishing, 2006, s. 49: „that he had done in creation.“ Někteří autoři vnímají význam לַעֲשׂוֹת ve smyslu „(práce), aby se vykonala,“ tedy že bylo ještě co udělat v budoucnosti. Viz např. *Genezis*, ed. P. Dubovský, Komentáře k Starému zákonu 1, Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity; Trnava: Dobrá kniha, 2008, s. 82: „(práce,) ktorú Boh stvoril, aby sa vykonala.“

⁴² Viz G. J. WENHAM, „Genesis,“ in *Eerdmans Commentary*, ed. J. D. G. Dunn a J. W. Rogerson, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 2003, s. 38.

⁴³ Viz H. R. COLE, „The Sabbath and Genesis 2:1–3,“ *AUSS* 41 (2003): 5–12.

⁴⁴ Srov. např. *Mýtus o Atrachasisovi*, I,1–4: „Když bohové (co) člověk robotu snášeli (a) vlekli (svůj) koš, koš bohů velký byl, robotu těžká a mnohá nesnáz;“ III,146–150: „My všichni (= bohové) jsme [vášku] vyhlásili! Shromáždili jsme se při práci [kopáčů.] [Převleklý] koš [nás] (téměř) zahubil, těžká je naše robot a mnohá nesnáz.“ Český text viz J. PROSECKÝ, *Slova do hlíny vepsaná: Mýty a legendy Babylónu*, Praha: Academia, 2010, s. 263, 267 a 258.

ní, které má člověk napodobovat.⁴⁵ Všechny tři texty (Ex 20,11; 31,17; Gn 2,1–3) prohlašují, že svět již není dále tvořen. Tak je dáno do souvislosti Boží odpočinutí a instituce šabbātu. Člověk má účast na Božím odpočinutí a může se setkat se svým Tvůrcem.⁴⁶

3. Požehnání sedmého dne (Gn 2,3; Ex 20,11) může překvapit. Pro starozákonního člověka však neexistovalo nic důležitějšího, než si zajistit požehnání od Boha. Lidé věřili, že je požehnání učiní plodnými a úspěšnými, že je ochrání, vysvobodí, zachrání atd. Požehnaný život byl považován za ideální, naopak život bez požehnání, či dokonce život zlořečený naháněl lidem velký strach. O opravdovém úspěchu tak nebylo možné hovořit bez souvislosti s požehnáním.⁴⁷

Jestliže je šabbāt požehnan, pak je to Boží dar pro člověka, žádný jiný den se mu nemůže rovnat. Skrze požehnání tak získává privilegované místo mezi ostatními dny. Stává se důležitým pro život člověka, protože v sobě nese blahodárnou a oživující sílu, skrze kterou je lidský život obohacován a spěje k naplnění. Tento den člověku umožňuje, aby přestal pracovat, a uschopňuje ho, aby se hlouběji spojil se svým Bohem. V tomto smyslu je možné hovořit o šabbātu jako o „plodném“ dni.⁴⁸

4. Sedmý den je posvěcený (Gn 2,3; Ex 20,11). Použité sloveso קָדַשׁ má v Pi základní význam *přemístit něco do stavu svatosti* (zacházení v souladu s pravidly kultu), *zasvětit pro použití před Bohem, prohlásit za svaté*.⁴⁹ Není běžné, aby byl den posvěcený, tedy utvořený nebo prohlášený za svatý. Místa, osoby a rovněž náboženské předměty mohou být posvěcené, ale pouze v Neh 8,9.11 je řečeno o dni, že je svatý. Jestliže je jako svaté označeno ve Starém zákoně něco dalšího kromě Boha, potom odvozuje svoji posvátnost z toho, že si to Bůh vyvolil nebo že mu to bylo dané správným a předepsaným způsobem.⁵⁰ Sedmý den je první posvěcenou věcí ve Starém zákoně. Tím se podtrhuje jeho speciální postavení (patří pouze Bohu). Gn 2,1–3 tak zdůrazňuje posvátnost šabbātu a ukazuje, jak

⁴⁵ Srov. k tomu G. J. WENHAM, *Story as Torah: Reading the Old Testament Ethically*, Edinburgh: T. & T. Clark, 2000, s. 102.

⁴⁶ Srov. HASEL, „The Sabbath in the Pentateuch,“ s. 25.

⁴⁷ Viz k tomu S. PACNER, *Důvěřovat v člověka a důvěřovat v Hospodina (Jer 17,5–13): Exegeticko-teologický výklad*, Olomouc: VUP, 2010, s. 115.

⁴⁸ Srov. J. McKEOWN, *Genesis, The Two Horizons Old Testament Commentary*, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 2008, s. 28.

⁴⁹ HALOT, „קָדַשׁ,“ sv. 2, s. 1073.

⁵⁰ Viz G. J. WENHAM, *The Book of Leviticus*, NICOT, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 1979, s. 18–27.

se má člověk stvořený k Božímu obrazu chovat: jestliže Bůh odpočíval, pak i člověk má Boha napodobovat tím, že se zdrží práce.⁵¹ Pentateuch uvádí mnoho různých činností, kterých je třeba se o šabbātu zdržet: pečení a vaření (Ex 16,23), orání a setí (Ex 34,21), rozdělování ohně (Ex 35,3) či sbírání dříví (Nm 15,32). To vše ukazuje na širokou oblast, co to znamená zachovávat šabbāt jako svatý.⁵²

3.1.2 Šabbāt a dar many

V textu Ex 16,23, jenž je součástí úryvku 16,1–36 týkajícího se zázraku many, je tento den spojován s dvojnásobnou porcí many. Z úryvku by vyplývalo, že se šabbāt objevuje před příchodem k hoře Sinaj, tedy že byl dodržován ještě předtím, než byl oficiálně nařízen v dekalogu. Mnozí autoři jsou přesvědčeni, že se v této kapitole prolínají dvě různé tradice či verze: jedna zdůrazňující a testující věrnost Izraelitů, druhá připomínající Boží stvoření.⁵³

Důvodem, proč se o šabbātu hovoří, je reptání Izraelitů na poušti (vv. 1–3) a Boží příslib pokrmu z nebe (vv. 4–5). V. 22–30 mluví o šabbātu jako o posvátném čase, který otevírá putování pouští. Šestidenní rytmus dávání many odkazuje na sedmý den.

הוא אשר דבר יהוה
שבתון שבת-קדש ליהוה מחר

To (je to),⁵⁴ o čem mluvil Hospodin:

„Zítřka (je) velmi slavnostní šabbāt,⁵⁵ svatý šabbāt pro Hospodina.“ (Ex 16,23)

⁵¹ Srov. *Genesis*, ed. Dubovský, s. 82.

⁵² Srov. HASEL, „The Sabbath in the Pentateuch,“ s. 25–26.

⁵³ Protože se jejich postoje od sebe často i dost významně liší, nelze než uzavřít, že se pohybujeme pouze v rovině hypotéz, které sice mohou být užitečné, ale je třeba s nimi pracovat velmi opatrně. Mnozí autoři se však zároveň snaží vnímat vyprávění jako celek. Viz např. S. GELLER, „Manna and Sabbath: A Literary-Theological Reading of Exodus 16,“ *Interpretation* 59 (2005): 5–16; D. T. OLSON, „Literary and Rhetorical Criticism,“ in *Methods for Exodus*, ed. T. B. Dozeman, *Methods in Biblical Interpretation*, New York, NY: Cambridge University Press, 2010, s. 29–30.

⁵⁴ Zájmeno הוא *on*, *tento* odkazuje zdánlivě na slova o שבת *šabbāt*. Kdyby to však byla pravda, pak by se spíše očekávala částice הִנֵּן *ten*, *tento* (srov. v. 32). Celá věta má proto spíše význam „Aha, to je to, co měl Hospodin na mysli; máme dodržovat šabbāt.“ Tak W. H. C. PROPP, *Exodus 1–18: A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 2, New York, NY: Doubleday, 1998, s. 597.

⁵⁵ Výraz שבתון *šabbāt* znamená „šabbāt, který je třeba striktně zachovávat a slavit zvláštním způsobem.“ HALOT, „שבתון,“ sv. 2, s. 1412. B. PÍPAL, „שבתון,“ *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, Praha: Kalich, 1997, s. 173 uvádí významy „slavnost odpočínutí,

כִּי־שַׁבַּת הַיּוֹם לַיהוָה

Nebot' dnes (je) šabbāt pro Hospodina (Ex 16,25).

Když Bůh tvořil svět, ustal sedmý den od svého díla, a proto také v tento den neseslal žádnou manu. Místo toho jí seslal dvojnásobek šestého dne, podobně jako se v šestý den stvoření udály dvě Boží „činnosti“ (stvoření zvířat a člověka). Vyprávěním o maně se tak znovuobnovuje sedmidenní rytmus zavedený sice ve stvoření, ale nikdy předtím nenařízený. Slova v následujícím v. 26 pak odkazují na dekalog (Ex 20,9–10; Dt 5,13–14).

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּלְקֶטְהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ

Šest dní budeš sbírat, ale sedmý den je šabbāt, nebude v něm (nic) (Ex 16,26).

Když někteří z Izraelitů nevěří a vyjdou sbírat toho dne manu (v. 27), je to interpretováno jako neposlušnost vůči Hospodinu (v. 28). Podobně jako v dekalogu, i zde je to sám Hospodin, kdo dává tento dar (v. 29). Úryvek je pak zakončen zmínkou o odpočinku (v. 30).

Celé vyprávění tak předpokládá, že šabbāt jako takový již existuje, tedy že není zaveden až na poušti Sín. Spíše lze hovořit o jeho opětovném slavení den po daru many, kterou Izrael dostal patnáctého dne druhého měsíce (Ex 16,1).

Text Ex 16 je plný terminologie a teologie, která se týká šabbātu. Podle Hasela lze říct toto:

1. šestý den připravuje na šabbāt (vv. 5.22), nikdo nemusí vycházet sedmého dne (v. 29);
2. šabbāt následuje po šestém dni (vv. 22.23.26);
3. zachovávat ho je Božím příkazem (v. 28);
4. šabbāt je svatý (v. 23);
5. je dnem odpočinku (vv. 23.29.30);
6. šabbāt je שַׁבָּתוֹן *velmi slavnostním šabbātem* (v. 25), ne dnem tabu, postu a smutku;
7. je „testem“ vztahu člověka k Bohu (vv. 27–28), nedodržovat ho znamená odmítnout poslouchat Hospodina.⁵⁶

sobotní slavnost, slavnostní odpočinutí;“ ČSP překládá jako „odpočinutí“ a uvádí v poznámce k tomuto místu, že výraz שַׁבָּתוֹן znamená „přesněji: „přestání“; (tak jako Hospodin sedmého dne přestal se svým dílem, i člověk by měl přestat se svým dílem, aby se uvolnil pro obecnství s Bohem)“.

⁵⁶ HASEL, „The Sabbath in the Pentateuch,“ s. 27.

3.1.3 Šabbāt a vysvobození z Egypta

V Dt 5,12–15 je uveden jiný důvod k zachovávaní šabbātu, totiž jako připomínka vysvobození z Egypta. Příkázání se od sebe v obou verzích dekalogu liší. To vedlo k přesvědčení, že původní text musel obsahovat kratší formu, která byla později rozšířena. Je však těžké ji nějak určit, vše zůstává pouze věcí domněnek a dohadů.⁵⁷ Navíc je třeba si uvědomit, že se staroorientální právo nevyvíjelo jednoduše od krátkých formulací k delším a od jednodušších ke složitějším, takže klidně vedle sebe mohly stát krátké a dlouhé zákony. Stejně tak to neznamená, že kratší zákon je automaticky starší.⁵⁸

Na výzvu לְקַדְּשׁוּ *abyś ho* (= den šabbāt)⁵⁹ posvětil (v. 12) je kladen důraz. Příkaz posvětit šabbāt znamená nejenom nepracovat, ale především pozitivně učinit *svatým, posvětit*. Předpokládá to proto úsilí člověka vyhradit šabbāt pro něco „speciálního“. Nejsou tu uvedeny podrobnosti, pouze je řečeno שֶׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ *šəbət la-Jehová ale den sedmý (je) šabbāt pro Hospodina, tvého Boha* (v. 14a).

Která práce je zakázaná a která naopak dovolená, zde není naznačeno. V každém případě se příkaz nepracovat týká všech (svobodných Izraelitů i otroků a cizinců). Všichni mají napodobovat Boha v jeho odpočinku, Izraelité navíc mají mít soucit se svými otroky, protože sami zakusili Hospodinův soucit v Egyptě (Dt 15,15; 16,12; 24,18.22).

וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיֹּצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה

Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi

a (že) tě Hospodin, tvůj Bůh, odtamtud vyvedl silnou rukou a vztaženou paží (Dt 5,15).

Zatímco Ex 20 odkazuje na stvoření, Dt 5 zdůrazňuje vykoupení a vysvobození z Egypta. Tato vzpomínka má Izraeli umožnit vnímat potřeby všech, kdo slouží, v jejich vlastní společnosti. To však nijak neruší základ, na kterém stojí toto příkázání v Exodu. Deuteronomium totiž

⁵⁷ Srov. pokus o rekonstrukci v E. NIELSEN, *Die Zehn Gebote: Eine traditionsgeschichtliche Skizze*, Acta Theologica Danica 8, Kopenhagen: Prostant Apud Munksgaard, 1965, s. 68 (citováno v D. A. KNIGHT, *Rediscovering the Traditions of Israel*, SBL 16, Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 2006, s. 270–271).

⁵⁸ Mezi autory existuje spíše velká shoda v tom, co o dekalogu nejsme schopni říci: 1. určit původní formu; 2. kdy, kde a jak se na něj začalo pohlížet jako na centrální text v Izraeli; 3. rozeznat jeho funkci a úlohu. M. Z. BRETTLER, *How to Read the Bible*, Philadelphia, PA: The Jewish Publication Society, 2005, s. 67.

⁵⁹ שָׁבַת *šabbāt* je zde rodu mužského (přípona 3. os. m. sg. י).

předpokládá odkazem na odpočinutí (v. 12.13.14), že je toto přikázání již známé, jeho nová interpretace rozšiřuje význam.⁶⁰ Pohnutky k zachovávaní šabbātu jsou nyní především sociální. Požadavek odpočinutí je navíc rozšířen i na domácí zvířata, neboť i ona sdílí s člověkem stejný úděl. Podle Paganiniho lze tento příkaz chápat jako kritiku sociálního systému založeném na vykořisťování a obchodě, ale také jako naději, že takový systém není věčný.⁶¹

3.1.4 Šabbāt jako znamení mezi Hospodinem a jeho lidem

V Ex 31,13.17 se objevuje další důvod pro slavení šabbātu, totiž že má být znamením mezi Hospodinem a jeho lidem, což je zcela nové sdělení.

אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם
לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם

Určitě budete zachovávat⁶² mé šabbáty, neboť to (= šabbāt)⁶³ (je) znamením mezi mnou a mezi vámi pro vaše pokolení, abyste věděli,⁶⁴ že já, Hospodin, vás posvěcuji (Ex 31,13).

בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעָלָם
Mezi mnou a mezi syny Izraele to (= šabbāt) (je) znamením na věky (Ex 31,17).

Zatímco výraz שַׁבְּתֹתַי mé šabbáty napovídá, že šabbāt byl součástí Hospodinova nařízení a je vnímán jako jeho majetek, slovo אוֹת znamení naopak ukazuje, že posvěcení Izraele vychází z Hospodinovy vůle⁶⁵ a že existuje spojitost se smlouvou na Sinaji.⁶⁶ Znamením jsou pro Izrael nebeská tělesa (Gn 1,14), divy vykonané Mojžíšem před Izraelity či rány proti Egyptu (např. Ex 7,3; 8,19; 10,1–2), znamením je i duha a obřízka (Gn 9,8–17; 17,11).

⁶⁰ Srov. J. G. McCONVILLE, *Deuteronomy*, AOTC 5, Leicester: Apollos; Downer Grove, IL: InterVarsity Press, 2002, s. 128.

⁶¹ S. PAGANINI, *Deuteronomio: Nuova versione, introduzione e commento*, I libri biblici – Primo Testamento 5, Milano: Paoline, 2011, s. 175.

⁶² Nebo zachovávejte.

⁶³ Ačkoliv předchází pl. שַׁבְּתֹתַי mé šabbáty, zájmeno הוּא ona, ta implicitně předpokládá sg. שַׁבָּת šabbāt, jež je f. Je však také možné, že zde zájmeno הוּא ona, ta označuje určitou vágnost vyjádření, popř. že zachovávaní šabbātu, a nejenom samotný šabbāt, je to, co je znamením mezi Hospodinem a jeho lidem. Srov. JM, § 152b.

⁶⁴ Protože je zde výraz לָדַעַת (inf. cstr. s předložkou הַ), je otázkou, kdo přesně je podmět slovеса (LXX: Izrael, Raši: národy).

⁶⁵ Tak R. C. BAILEY, *Exodus*, The College Press NIV Commentary, Joplin, MO: College Press, 2007, s. 332.

⁶⁶ Více k tomu viz D. C. TIMMER, *Creation, Tabernacle, and Sabbath: The Sabbath Frame of Exodus 31:12–17; 35:1–3 in Exegetical and Theological Perspective*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009, s. 51.

Jestliže je šabbāt znamením, pak v tom smyslu, že Izrael má odpovědnost za jeho zachovávání. Jestliže má být znamením viditelným a platným, je třeba se zdržovat tento den práce. Jestliže však Izrael nebude zachovávat šabbāt, pak je zde možnost, že Hospodin může „zapomenout“ na smlouvu, což by mělo pro Izrael neblahé důsledky.⁶⁷

3.1.5 Šabbāt jako trvalá smlouva mezi Hospodinem a jeho lidem

V Ex 31,12–17 nacházíme ještě jeden důvod ke slavení šabbātu, totiž že má být trvalou smlouvou mezi Hospodinem a Izraelem.

וְשָׁמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת
לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֵתָם בְּרִית עֹלָם

*Ať synové Izraele zachovávají⁶⁸ šabbāt (tím, že) budou dělat⁶⁹ (= dodržovat) šabbāt
po (všechna) svá pokolení (jako) trvalou smlouvu (Ex 31,16).*

Neobvyklý výraz אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת (*tím, že) budou dělat šabbāt*, je paralelní k výrazu v Dt 5,15. Šabbāt je zachováván v první řadě tím, že v něm člověk „nedělá“ (žádnou práci). Proto je zde sloveso עָשָׂה Qal: *dělat*, činit rovnocenné slovesu שָׁמַר Qal: *střežit, zachovávat*.⁷⁰

Text hovoří o עֹלָם בְּרִית *trvalé smlouvě*.⁷¹ V jakém smyslu je šabbāt *smlouvou*? Snad by zde בְּרִית mohlo 1. označovat *smluvní dohodu*; 2. nebo je to něco podobného jako v Lv 24,8, kde jsou tímto výrazem označeny chleby předkládané před Hospodina; 3. či je slovo *smlouva* „zkratkou“ pro *smluvní znamení*, podobně jako obřízka a duha (Gn 17,11; 9,8–17); 4. nebo lze šabbāt chápat jako *smluvní pozhénnání*. Nejlepším vysvětlením se zdá být to, že šabbāt jako symbol smlouvy je obrazně rovnocenný samotné smlouvě.⁷²

Šabbāt se tak stává znamením poslušnosti smlouvě. Kdo ho nezachovávají, ukazují, že nejsou spolehlivými partnery pro Hospodina. Naopak ti, kteří ho dodržují, veřejně deklarují svoji oddanost Hospodinu.⁷³

⁶⁷ Srov. PROPP, *Exodus 19–40*, s. 491 a 493.

⁶⁸ Jiný možný překlad je *proto budou synové Izraele zachovávat*.

⁶⁹ Lit. *děláním šabbātu*.

⁷⁰ Tak PROPP, *Exodus 19–40*, s. 493–494.

⁷¹ Někteří autoři (např. M. MORRISON, *Sabbath, Circumcision, and Tithing: Which Old Testament Laws Apply to Christians?*, Lincoln, NE: Writers Club Press, 2002, s. 107) upozorňují na to, že překlad *věčná smlouva* není nejlepší, i když je tak často překládán. עֹלָם totiž neoznačuje filozofickou věčnost, ale *dlouhý čas, trvání*. Viz HALOT, „עֹלָם,“ sv. 1, s. 798.

⁷² Tak PROPP, *Exodus 19–40*, s. 494.

⁷³ Srov. D. K. STUART, *Exodus*, NAC 2, Nashville, TN: Broadman & Holman, 2006, s. 654–655.

3.2 Šabbāt v prorockých knihách

V prorockých knihách se výraz שַׁבָּת *šabbāt* objevuje dohromady 33krát.⁷⁴ Kromě tří velkých proroků Iz, Jer a Ez ho nalezneme ještě u Amose a Ozeáše.

3.2.1 Šabbāt u proroka Amosa

Šabbāt je výslovně zmíněn v kontextu sociální kritiky v Am 8,4–6, kde je dáván do souvislosti s novoluním. Je proto možné nebo pravděpodobné, že zvyk ustat od práce, nebo alespoň od obchodu, se mohl vztahovat i na novoluní.⁷⁵ Ať už tomu tak bylo, či nikoliv, text ukazuje, že v Amosově době (ca. pol. VIII. st. př. Kr.) byl šabbāt v severním království pojímán jako den odpočínutí od práce, v tomto případě od obchodování.

לֹאֹמֵר מָתִי וְעֵבֶר הַחֹדֶשׁ וְנִשְׁבִּירָה שָׁבֵר
וְהַשְּׁבִת וְנִפְתַּח־בֶּרֶךְ לְהַקְטִין אִיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל
וְלַעֲוֹת מֵאֲזֵי מִרְמָה

Kteří říkáte:⁷⁶ „Kdy (už) přejde novoluní, takže bychom mohli prodávat obilí,⁷⁷
a šabbāt, takže bychom otevřeli zrna (= obilnici),⁷⁸ zmenšovali éfu a zvětšovali šekel
a křivili podvodné váhy?“ (Am 8,5)

Amos se zde zastává chudých a utiskovaných. Prosazuje šabbāt, protože to byl den osvobození od práce, a tedy i den ochrany práv pracujících osob. Tato práva v sobě zahrnovala odpočinek od podnikání jakéhokoliv druhu, dokonce i od obchodu a od práce žen a otroků. Prorok tedy zdůrazňuje jak sociálně-lidský rozměr šabbātu (odpočinek pro všechny), tak i morální aspekt tohoto dne, ve kterém lakota, chtivost a sobectví má ustoupit požadavku zdržet se jakéhokoliv druhu práce.⁷⁹

⁷⁴ EVEN-SHOSHAN, „שַׁבָּת“, s. 1112–1113.

⁷⁵ Tak A. MACKERLE, „Výchova k sociální citlivosti podle knihy Ámos,“ in S. PACNER – P. E. HERCIKOVÁ – A. MACKERLE, *Podněty starozákonní literatury pro výchovu a formaci*, Olomouc: VUP, 2011, s. 212.

⁷⁶ Přímá řeč je uvedena inf. לֹאֹמֵר, zde přeloženým *kteří říkáte*.

⁷⁷ Sloveso שָׁבֵר označuje v Hi jak prodej obilí, tak i jeho nákup, a proto by bylo možné ho přeložit jako *obchodovat s obilím*. Tak A. MACKERLE, *Teologická motivace sociální kritiky v knize Ámos*, Disertační práce, Olomouc: UP, 2011, s. 252.

⁷⁸ Výraz בֶּרֶךְ *zrna* je zde použit jako metonymie pro místo, kde se zrní uskládá. Viz pozn. t4 v ČSP.

⁷⁹ Srov. G. F. HASEL – W. G. C. MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature of the Old Testament,“ *The Sabbath in Scripture and History*, s. 45.

3.2.2 Šabbāt u proroka Ozeáš

Prorok Ozeáš zmiňuje šabbāt v 2,13, v části kritizující nevěrnosti Izraele (2,4–15).

וְהִשְׁבֵּיתִי כָּל־מְשׁוּשֵׁהָ חֲגֵה חַדְשָׁהּ
וְשַׁבָּתָהּ וְכָל מוֹעֲדֶיהָ

*Ukončím všechno její veselí, její svátky, její novoluní
a její šabbáty a všechny její slavnosti (Oz 2,13).⁸⁰*

Přípona *její* odkazuje na prorokovu cizoložnou ženu Gomeru, obraz nevěrného Izraele. Protože je tento verš příliš obecný, nelze s úplnou jistotou říct, zda zde שַׁבָּת *šabbāt* označuje přerušení normální činnosti jednou za týden,⁸¹ i když to lze předpokládat. Přesto je to jasný doklad toho (kromě Am 8,5), že byl tento den v VIII. stol. př. Kr. nějakým způsobem skutečně slaven. Podobně jako u Amose, ani zde není zmíněn šabbāt v pozitivním kontextu. V obou textech je odsuzováno špatné vnímání, či přímo zanedbávání tohoto dne, který má být dnem radosti (srov. Iz 58,13).⁸²

3.2.3 Šabbāt u proroka Izaiáš

Prorok Izaiáš hovoří o šabbātu vícekrát. Poprvé se zmínka o něm objevuje v 1,13.

לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוִא קְטֹרֶת תוֹעֵבָה הִיא לִי
חֲדָשׁ וְשַׁבָּת קָרָא מִקְרָא לֹא־אוֹכֵל אֵין וְעֲצָרָה

Nepřinášejte již falešné obětní dary, dým kadidla (je) pro mě ohavnost,⁸³

(i) novoluní a šabbáty, svolaná shromáždění,⁸⁴ nemohu vystát špatnost a shromáždění (Iz 1,13).

Podobně jako v Am 8,5 a Oz 2,13, i zde se שַׁבָּת *šabbāt* objevuje společně s novoluním. Někteří autoři interpretují tento verš v tom smyslu, že

⁸⁰ Jsou použity kolektivní sg. (*svátek, novoluní, šabbāt, slavnost*), je proto třeba je přeložit jako pl.

⁸¹ Tak J. A. DEARMAN, *The Book of Hosea*, NICOT, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 2010, s. 117.

⁸² Srov. HASEL – MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature,“ s. 46.

⁸³ Text zde není jednoznačný. Zájmeno הִיא *ona, ta* se vztahuje buď k קְטֹרֶת *kadidlo, dým kadidla* (tedy *dým kadidla [je] pro mě ohavnost*), či naopak k מִנְחָה *dar* (tedy *falešný obětní dar, [kterým je] kadidlo ohavnosti pro mě*)? Více k tomu W. A. M. BEUKEN, *Jesaja 1–12*, HThKAT, Freiburg im Breisgau: Herder, 2003, s. 66. Většina překladů však následuje první možnost. Viz např. B. S. CHILDS, *Isaiah*, OTL, Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2000, s. 13.

⁸⁴ Jsou použity kolektivní sg. (*dar, novoluní, šabbāt, svolané shromáždění*), proto překlad pomoci pl.

Hospodin odmítá pouze „ritualistický“ přístup k obětem.⁸⁵ Pro přinášené oběti jsou však použity výrazy מִנְחָת־שָׁא *falešný obětní dar* a תוֹעֲבָה *ohavnost*, což označuje pohanské oběti např. judského krále Menašeho (2 Král 21,2.11). Izaiáš se tedy staví nejenom proti ritualistickému přístupu, nýbrž i proti proniknutí a poskvnění židovské bohoslužby pohan-skými rituály.⁸⁶

Text se zdá být dokladem toho, že týdenní šabbāt byl v VIII. stol. př. Kr. v jižním království slaven jako sedmý den odpočinku a bohoslužby. Nelze předpokládat, že by v Izaiášově době byl dnem odlišným od sedmého dne a že by byl spojen s fázemi měsíce. Polemika proti novoluní a šabbātu je součástí Izaiášova poselství proti obětem, náboženským shromážděním a modlitbám (1,10–20). Těžko ji lze považovat za otevřené odmítnutí izraelského kultu a bohoslužby jako takové. Spíše je odmítnutím formálního obřadu, ve kterém chybí srdce. Ani v dodržování týdenního šabbātu nemůže mít Bůh zalíbení, když lid nedodrжуje smlouvu a z bohoslužby se stal pouze formální rituál.⁸⁷

Text Iz 58,13–14 je třeba vnímat v kontextu celé kapitoly, v níž se zdůrazňuje úzká souvislost mezi sociálními zájmy a náboženskými postoji. Hovoří se zde především o tom, jaké chování se Bohu líbí (kořen חָפַץ *přát si, mít zálibu*; v. 2bis.3.13[bis]). Člověk nemá slavit náboženské obřady pouze kvůli svému vlastnímu potěšení a záměrům, ale především kvůli Hospodinu.⁸⁸

אִם-תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רְגִלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי
וְקִרְאתָ לַשְּׁבֶת עֲנֵן לְקָדוֹשׁ יְהוָה מְכַבֵּד וְכֹבֵדָתוֹ
מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְצֹא חֲפָצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר

*Jestliže odvrátíš od šabbātu svou nohu, (od) konání svých zálib v můj svatý den,
a nazveš-li šabbāt potěšením, svatý (den) Hospodinův váženým, a budeš-li ho slavit
(tím, že nebudeš) konat své cesty, hledat svou zálibu a mluvit slovo... (Iz 58,13)⁸⁹*

⁸⁵ Např. W. C. BRUEGGEMANN, *Isaiah 1–39*, WBComp, Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1998, s. 17.

⁸⁶ Tak G. V. SMITH, *Isaiah 1–39*, NAC 15A, Nashville, TN: Broadman & Holman, 2007, s. 107–108.

⁸⁷ Srov. HASEL – MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature,“ s. 47.

⁸⁸ Srov. J. N. OSWALT, *The Book of Isaiah: Chapters 40–66*, NICOT, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998, s. 508.

⁸⁹ Není znám přesný význam spojení דָּבַר דָּבַר, lit. *mluvit slovo*. Znamená to *mluvit planě* (tak ČEP, ČSP), *mluvit zle, pomlouvačně* či *zabývat se vlastními věcmi*? Viz OSWALT, *The Book of Isaiah*, s. 501, pozn. 43.

Šabbāt je popisován jako posvátný čas, ve kterém je třeba se něčeho zřeknout či usilovat o následující činnosti:

1. neznescvěcovat ho;
2. nezabývat se vlastními zálibami a věcmi;
3. usilovat o to, aby se stal dnem radosti a potěšení;
4. nekonat žádné své cesty;
5. zdržet se mluvení.⁹⁰

Jestliže je šabbāt takto pojmán, pak to není jen den svobody a volnosti, ale především den prohloubení vztahu s Hospodinem, den radosti a veselí. Sám Hospodin bude takovému člověku potěšením (v. 14).

3.2.4 Šabbāt u proroka Jeremiáše

Jeremiáš se dotýká šabbātu v 17,19–27. Prorok pronáší svou řeč v jedné z městských bran, které byly ve starověku místy obchodu a tržišti, a tedy i příhodnými místy pro hlásání daného poselství.⁹¹

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשְׁמֵרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְהִבַּאתֶם בַּשָּׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם

Tak praví Hospodin: „Dejte si na sebe pozor⁹² a nenoste náklad v den šabbātu a (ne)přinášejte (ho) do jeruzalémských bran.“ (Jer 17,21)

וְלֹא־תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ
וְקִדְּשֶׁתֶם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כֹּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם

A nevynášejte náklad ze svých domů v den šabbātu a žádnou práci nedělejte, ale svěťte den šabbāt, jak jsem přikázal vašim otcům (Jer 17,22).

Poselství ohlašované prorokem je jasné: zničení je možné se vyhnout za předpokladu, že lid bude konat skutečné pokání. Odkaz na přikázání o šabbātu se objevuje výslovně ve výrazu יוֹם הַשַּׁבָּת *den šabbāt* (v. 21.22[bis].24bis.27bis), v požadavku světit tento den (v. 22.24) a nepracovat (v. 22.24).

Jestliže se lid odvrátí od svých hříchů a bude poslušný Hospodinovu zákonu (např. Jer 5,30–31; 6,13–15; 7,8–10; 14,14), nebude se dopouštět modloslužby (např. 6,20; 7,21.22.30.31; 19,5) a znescvěcovat šabbāt, pak i Hospodin bude věrný smlouvě, kterou s ním uzavřel. Zachovávaní tohoto dne je tedy jedna ze základních podmínek záchrany. Závisí však na

⁹⁰ K významu viz pozn. 89.

⁹¹ Srov. J. R. LUNDBOM, *Jeremiah 1–20: A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 21A, New York, NY: Doubleday, 1999, s. 805.

⁹² Lit. *dejte pozor na své duše*.

něm i další oblasti života (morální, sociální [např. Jer 22,1–9]), nejenom politická stabilita a „účinnost“ bohoslužby. Nedodržovat šabbāt znamená znesvětit Boží vůli a pohrdnout Hospodinovým darem, proto důsledkem nemůže být nic jiného než naprostá zkáza a zničení.⁹³ I když se z tohoto a podobných textů zdá, že záchrana je stále ještě možná (např. 7,3–7; 18,11; 22,3–5), závěr knihy ukazuje, že Izrael jako celek odmítl všechny nabízené možnosti k lítosti a pokání, a proto byl trest jedinou možností, jak lid pohnout k obrácení.⁹⁴

3.2.5 Šabbāt v knize Pláč

Kniha Pláč obsahuje zmínku o šabbātu v 2,6.

וַיְהִי כִּשְׁנֵי שָׁנִים שָׁחַת מוֹעֵד
שָׁחַת יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת
וַיִּנָּאץ בְּזַעַם אָפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן

Jednal násilně (se) svým stánkem jako (se) zahradou,⁹⁵ své slavnostní shromáždění⁹⁶ zničil,
Hospodin dal zapomenout na Siónu slavnostnímu shromáždění i šabbātu,
zavrhl v rozhořčení svého hněvu krále i kněze (Pl 2,6).

Text interpretuje zkázu Jeruzaléma a Siónu jako dílo Hospodinova planoucího hněvu (Pláč 1,1.21.22). Proto také skončila slavnostní shromáždění a týdenní šabbāt. Tento úryvek je součástí popisu splnění hrozeb vyslovených Jeremiášem (Jer 17,19–27; 22,1–9). Zničení Judska a zkáza Siónu jsou důsledkem ne chybějící politické moudrosti, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale hříchu čelných představitelů národa i samotného lidu.⁹⁷

⁹³ Srov. W. BRUEGGEMANN, *A Commentary on Jeremiah: Exile and Homecoming*, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 1998, s. 166.

⁹⁴ Viz k tomu PACNER, *Důvěřovat v člověka a důvěřovat v Hospodina*, s. 310–315.

⁹⁵ LXX zde čte ὡς ἄμπελον „jako víno, vinici“ (snad pod vlivem Iz 5? – tak se domnívá U. BERGES, *Klagelieder*, HThKAT, Freiburg im Breisgau: Herder, 2002, s. 128), což je sice možné čtení, nicméně nečiní text o nic víc jasnějším než MT. Viz D. GARRETT – P. R. HOUSE, *Song of Song / Lamentations*, WBC 23B, Nashville, TN: Thomas Nelson, 2004, s. 370.

⁹⁶ מוֹעֵד znamená čas, dohoda, sraz, setkání, čas k slavnosti, slavnostní shromáždění, slavnosti atd. Viz B. PÍPAL, „מוֹעֵד“, *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 69–70.

⁹⁷ Srov. HASEL – MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature,“ s. 50.

3.2.6 Šabbāt u proroka Ezechiela

Když Ezechiel hovoří o šabbātu, často se u něj objevuje výraz שַׁבְּתוֹתַי *moje* (= Hospodinovy) šabbāty (20,12.13.16.20.21; 22,8.26; 23,38; 44,24). Tím se odkazuje na to, že šabbāt je Božím vlastnictvím. Příkaz קָדַשׁ שַׁבְּתוֹתַי *světít mé šabbāty* (20,20; 44,24) je poukazem na stvoření v Gn 2,3 a objevuje se také v obou verzích desatera (Ex 20,8; Dt 5,12). Myšlenka sváteční bohoslužby v Ez 46,3, jež zahrnuje v sobě přinášení obětí (v. 4–7.11–12) předpověděných pro budoucí chrám, je obsažena v pojetí posvátnosti tohoto dne.⁹⁸

וְהִשְׁתַּחֲוִּי עַם-הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא
בַּשַּׁבָּתוֹת וּבְחַדָּשִׁים לִפְנֵי יְהוָה

*Lid země se bude klanět⁹⁹ (u) vchodu té brány
o šabbátech a o novoluních před Hospodinem (Ez 46,3).*

לִפְנֵי יְהוָה *lid země* zde označuje obyvatele daného území. O šabbátech a novoluních budou obyvatelé obnovené komunity shromáždění a klaněním budou vzdávat poctu Hospodinu u vchodu do vnitřní brány ve vnitřním nádvoří (Ez 46,1), jež se na rozdíl od brány vnějšího nádvoří zavřené trvale otevírala o šabbátech a novoluních. Stejný výraz לִפְנֵי יְהוָה *před Hospodinem* se objevuje ve spojení s knížetem, který má jíst svůj chléb v bráně vnějšího nádvoří (Ez 44,3). Předpokládá se tak, že jakákoliv činnost v chrámovém komplexu je projevem bohoslužby vůči Hospodinu.¹⁰⁰

Prorok klade důraz na šabbāt jako na znamení (Ez 20,12.20), což odkazuje na Ex 31,13. I zde je ohlášén důvod, totiž poznat Hospodina.

וְגַם אֶת-שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לְהִיּוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם
לִדְעוֹת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם

*A také jsem jim dal své šabbāty, aby byly znamením mezi mnou a mezi jimi,
aby poznali, že já Hospodín je posvěcují (Ez 20,12).¹⁰¹*

Block se domnívá, že použití plurálu שַׁבְּתוֹתַי *mé šabbāty* ukazuje nejen na týdenní šabbāt, ale i na posvátné dny a rovněž na sedmý rok odpo-

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 50.

⁹⁹ Tvar slovesa je sice v pl., ale kolektivní podstatné jméno je v sg.

¹⁰⁰ Srov. D. I. Block, *The Book of Ezekiel: Chapters 25–48*, NICOT, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998, s. 671.

¹⁰¹ Jiný možný překlad: že já (jsem) Hospodín, který je posvěcuje.

činutí a jubilejní padesátý rok.¹⁰² Ať už je to pravda, nebo plurál pouze zdůrazňuje pravidelné týdenní opakování šabbātu,¹⁰³ v každém případě je podtrženo, že tento den patří Hospodinu.

Šabbāt má u Ezechiela dva významy: 1. je trvalou památkou na Hospodinovu smlouvu s lidem a znamením vztahu Izraele vůči Hospodinu; 2. má didaktickou funkci, totiž připomínat národu, že jeho speciální postavení vyplývá pouze z Hospodinova jednání. Je to Bůh, kdo dává šabbāt, který je jeho darem.¹⁰⁴

3.3 Šabbāt v historických knihách

V historických knihách se šabbāt objevuje 31× (2 Král, 1–2 Kron, Ezd, Neh). Nacházíme zde doklady o slavení šabbātu a o tom, že to byl den odpočinku a klidu.

Např. vyprávění o ženě z Šúnemu (2 Král 4,8–37) obsahuje zmínku o dodržování šabbātu z předexilní doby. Když její syn náhle zemřel, chystá se jít pro pomoc za prorokem Elíšou. Její manžel se jí ptá:

וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ אָתָּי הַלַּכְתִּי אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חָדַשׁ וְלֹא שַׁבָּת וְהָאָמֶר שָׁלוֹם

Řekl: „Proč jdeš¹⁰⁵ za ním dnes?¹⁰⁶ Není novoluní ani šabbāt.“ Řekla: „Pokoj.“¹⁰⁷ (2 Král 4,23)

Z jeho slov by vyplývalo, že pouze novoluní a šabbāt byly dny, kdy Elíša přijímal návštěvy. Jinou možností je, že novoluní a šabbāt byly dny, kdy se nepracovalo, a proto měla žena čas jít za Božím mužem. Nic však nenasvědčuje tomu, že den, kdy jí zemřel syn, byl zrovna šabbāt.¹⁰⁸ Celý úryvek je možné vnímat jako doklad toho, že v předexilní době byl šabbāt dodržován jako den odpočinku a klidu.¹⁰⁹

¹⁰² D. I. BLOCK, *The Book of Ezekiel: Chapters 1–24*, NICOT, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997, s. 632.

¹⁰³ Tak např. J. L. KOOLE, *Isaiah III: Volume 3 / Isaiah 56–66*, HCOT, Leuven: Peeters, 2001, s. 15.

¹⁰⁴ Srov. BLOCK, *The Book of Ezekiel: Chapters 1–24*, s. 632.

¹⁰⁵ MT zde čte *q'rê* הִלַּכְתִּי אֵלָיו, místo *k'tiľ* אָתָּי הַלַּכְתִּי אֵלָיו.

¹⁰⁶ Výraz הַיּוֹם *dnes* se gramaticky může vztahovat i k následující větě: *Proč jdeš za ním? Dnes není novoluní ani šabbāt.*

¹⁰⁷ Tedy *měj se dobře, to je v pořádku* apod.

¹⁰⁸ Srov. T. R. HOBBS, *2 Kings*, WBC 13, Waco, TX: Word Books, 1985, s. 51–52.

¹⁰⁹ Tak HASEL – MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature,“ s. 51.

Specifickou zmínku o šabbātu obsahuje 2 Kron 36,21.

לְמַלְאוֹת הַדְּבָרִיהוּה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד־רִצְתָּהּ הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ
כָּל־יְמֵי הַשָּׁמָה שָׁבְתָהּ לְמַלְאוֹת שְׁבַעִים שָׁנָה

*Aby se naplnilo slovo Hospodinovo skrze Jeremiášova ústa, dokud (ne)nahradí země své šabbáty;
(po) všechny dny zpustošení¹¹⁰ odpočinula, až se naplnilo sedmdesát let (2 Kron 36,21).*

Ať už zde má výraz שְׁבַעִים *sedmdesát let* jakýkoliv význam,¹¹¹ autor těchto slov chápe vyhnanství jako dobu splátky nebo odškodnění za zanedbávání a nedodržování šabbātu. Znamená to tedy, že bylo očekáváno jeho pravidelné dodržování.¹¹²

Nehemiášova kající modlitba v Neh 9,6–37 zmiňuje קִדְּשָׁךְ שַׁבָּת *tvůj svatý šabbāt*¹¹³ (v. 14) jako Boží dar skrze Mojžíše. V Ne 10,31 a 13,15–22 je tento den popisován jako den, ve kterém je zakázáno nakupování. Všechna nařízení vyhlášená Nehemiášem tak měla za cíl ochránit posvátnost šabbātu, který se v poexilní době stává jakýmsi „vyznáním víry“ v Hospodina.¹¹⁴

ZÁVĚR

Na začátku jsme si kladli otázku, zda je příkaz nepracovat o šabbātu zdrojem omezení pro člověka, či mu naopak poskytuje prostor svobody. Z předložených textů vyplývá, že Starý zákon jednoznačně chápe tento příkaz pozitivně, totiž jako nařízení sloužící svobodě člověka. Nejde však jen o samotný příkaz „nepracovat“, ale především o pozitivní úsilí „posvětit“ tento den. Člověk tím, že nepracuje a že ho posvětit, napodobuje svého Stvořitele. Šabbāt se tak stává viditelným znamením vztahu Izraele k Hospodinu a Hospodina k Izraeli. Jestliže je takto pojímán, pak je to den svobody a volnosti, den radosti a veselí, ne smutku či neštěstí.

¹¹⁰ הַשָּׁמָה (výslovnost הַיָּמָה) je Hof inf. cstr. od slovesa שָׁמַם Hof: být zpustošený překládáný zde jako zpustošení. Viz P. REYMOND, „שָׁמַם“, *DEAB*, 434.

¹¹¹ Viz možná vysvětlení v S. JAPHET, *I & II Chronicles*, OTL, London: SCM Press, 1993, s. 1075–1076.

¹¹² Srov. HASEL – MURDOCH, „The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature,“ s. 52.

¹¹³ Lit. *šabbāt tvé svatosti*.

¹¹⁴ Srov. C. BALZARETTI, *Esdra – Neemia: Nuova versione, introduzione e commento*, I libri biblici – Primo Testamento 23, Milano: Paoline, 1999, s. 187.

Nelze však pominout ani sociální důvody k zachovávání šabbātu. Na prvním místě jsou chráněni především ti, kdo nemají žádné výsady a často jsou drceni bezohlednými ekonomickými zájmy. Slouží však také lidem, kteří potřebují odpočinek, a rovněž i domácím zvířatům, neboť sdílí s člověkem stejný úděl.

The Shabbat as a Sign of Freedom

Key words: Shabbat; Old Testament; Freedom

Abstract: The article addresses the following issue: Is the command to refrain from work on this day a limitation for a person or, on the contrary, does it provide an individual with space of freedom? The author explores the etymology of the term Shabbat and asks a question regarding the origins of celebrating this day. He finally deals with the texts in which the term appears. It follows from these texts that the Old Testament perceives this command in a positive manner, namely as an instruction which serves a person's freedom. It is not concerned, however, with the instruction to refrain from work alone; this is primarily a positive effort to bless this day. By refraining from work and blessing this day, people imitate their Creator. The Shabbat thus becomes a visible sign of Israel's relationship with the Lord and the Lord's relationship with Israel; it is a day of freedom and joy.

Mgr. Stanislav Pacner, Th.D.
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc